

Maciej Zaleśkiewicz

Nauki prawne oraz ekonomia i finanse wobec problemu walutowych kredytów hipotecznych – rekomendacja integrująca perspektywy obu dyscyplin nauk społecznych

Streszczenie

Autor artykułu podejmuje problematykę dotyczącą jednego z najbardziej skomplikowanych i doniosłych w skutkach zjawisk gospodarczych obserwowanych w ostatnich latach w Polsce – sporów sądowych prowadzonych przez banki i konsumentów jako strony umów walutowego kredytu hipotecznego. Krytyczna analiza zarysowującego się obecnie kierunku linii orzeczniczej pozwala sformułować rekomendację, zgodnie z którą w wydawanych przez sądy rozstrzygnięciach sporów powstałych na tle walutowych kredytów hipotecznych należy uwzględniać argumenty ekonomiczno-finansowe. W toku rozważań przedstawiono wywodzące się z dorobku nauk ekonomicznych uzasadnienie dla realizacji tej rekomendacji oraz wypracowane w naukach prawnych ścieżki interpretacyjne, na podstawie których można rozważać jej zastosowanie przez polskie sądy.

W konsekwencji, wbrew formułowanym niekiedy w literaturze przedmiotu twierdzeniom o rozłączności porządku prawnego i kanonów racjonalności ekonomicznej, zawarte w artykule uzasadnienie dla zgłoszonej rekomendacji stanowi interdyscyplinarną próbę zintegrowania perspektyw i narzędzi stosowanych w naukach prawnych oraz w ekonomii i finansach. Celem takiego zabiegu jest ukształtowanie ładu instytucjonalnego, który zapewni optymalizację procesu gospodarowania wszystkim grupom aktorów rynkowych. Analiza przytoczonych w artykule danych oraz przedstawionych w nim stanowisk, wyrażonych zarówno w literaturze przedmiotu, jak i w komunikatach instytucji sieci bezpieczeństwa

finansowego (UKNF, NBP), prowadzi do wniosku, iż cel ten można najpełniej zrealizować poprzez zintegrowanie dorobku obu dyscyplin nauk społecznych, nie zaś poprzez ich przeciwstawianie.

Słowa kluczowe: kredyty walutowe, stabilność systemu finansowego, wynagrodzenie za korzystanie z kapitału

Kody klasyfikacji JEL: A12, D02, G21, K20, K41

1. Wprowadzenie

„(...) Najwyższej próby kompetencje prawnicze (...) polegają między innymi na tym, aby – zwłaszcza w sprawach społecznie doniosłych, a do takich niewątpliwie należy kwestia walutowych kredytów mieszkaniowych – wypracować rozwiązanie prawne pozwalające przede wszystkim realizować ducha praw i wartości leżące u ich podstaw, a jednocześnie wzmacniać w społeczeństwie przekonanie o racjonalności, spójności i sprawiedliwości systemu prawnego” [UKNF, 2021, s. 2].

Temat walutowych (tj. denominowanych lub indeksowanych do franka szwajcarskiego¹) kredytów hipotecznych stanowi od wielu lat jedno z najbardziej kontrowersyjnych zagadnień związanych z funkcjonowaniem sektora finansowego w Polsce. Mimo licznych prób [Jura, 2021, s. 137–138] uregulowania tej kwestii konfliktów między poszczególnymi grupami interesariuszy nie udało się rozwiązać za pomocą ustawy. Stąd też spór toczący się z udziałem banków i kredytobiorców przeniósł się na drogę sądową. Według danych Narodowego Banku Polskiego (NBP) przed sądami wytoczono już ponad 100 tys. powództw dotyczących walutowych kredytów hipotecznych, z czego ok. 20 tys. w pierwszym półroczu 2022 r. Choć dynamika napływu nowych pozwów zmniejsza się, to można spodziewać się, iż w kolejnych kwartałach pozostanie ona wysoka. Jak dotychczas linia orzecznicza kształtowała się w sposób korzystny dla kredytobiorców, ponieważ sądy orzekały najczęściej o upadku łączącej strony umowy. Należy jednak wskazać, iż aktualnie większość postępowań znajduje się na etapie I instancji (ok. 85 tys. spraw w porównaniu z ok. 15 tys. spraw w II instancji), uprawomocniło się zaś jedynie ok. 4 tys. wyroków [NBP, 2022b, s. 34–35].

Cechą charakterystyczną toczącego się w nauce oraz w publicystyce dyskursu na temat oceny sądowego rozwiązania problemu walutowych kredytów hipotecznych jest przeciwstawienie argumentów wywodzących się z jednej strony z dominującej (przynajmniej w dotychczasowym orzecznictwie) interpretacji norm prawnych, z drugiej zaś z niekwestionowanych kanonów funkcjonowania rynków finansowych i gospodarki wolnorynkowej. Istotę oma-

¹ Według danych NBP z 2021 r. kredyty we franku szwajcarskim stanowiły ponad 80% portfela kredytów walutowych znajdujących się w bilansach polskich banków komercyjnych [NBP, 2021a, s. 42].

wianej tu kwestii trafnie ujął Liberadzki [2021, s. 191–192], wskazując, iż w sprawach kredytów walutowych ścierają się dwa porządki: z jednej strony reżim prawa unijnego wspartego orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) i krajowego prawa cywilnego, opierający się na fundamentalnej zasadzie ochrony konsumenta jako *ex definitio- ne* słabszej strony relacji kontraktowej z przedsiębiorcą, z drugiej – zasady sprawozdawczości bankowej i w ogóle cały system przepisów ostrożnościowych, opierające się na prawach ekonomii i finansów.

Powstaje jednak pytanie, czy dychotomiczne ujęcie metod rozwiązania problemu walutowych kredytów hipotecznych, przeciwstawiające dominujący sposób interpretacji norm prawnych ustaleniom nauk ekonomicznych oraz wynikającym z nich regułom prawidłowego gospodarowania, jest jedynym możliwym i prawidłowym podejściem. Wątpliwość tę uzasadnia dodatkowo fakt, iż zarówno nauki prawne, jak i ekonomia i finanse to dyscypliny naukowe składające się na tę samą dziedzinę nauk społecznych. Wydaje się, że normatywny walor tej klasyfikacji, wynikający z załącznika do rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 11 października 2022 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych [Dz.U. 2022 poz. 2202], odzwierciedla historyczne uwarunkowania towarzyszące powstaniu i rozwojowi obu dyscyplin [Glapiński, 2012, s. 33–34]. Wszystkie nauki społeczne, niezależnie od zróżnicowania przyjmowanych perspektyw i stosowanych narzędzi badawczych, charakteryzują się wspólnym przedmiotem poznania, którym, jak wskazuje się w literaturze, jest inherentny w warunkach naturalnego niedoboru dóbr konflikt między poszczególnymi ludźmi, między ich grupami, a także między eksponentami interesów terażniejszych oraz tych dających się zidentyfikować w różnych perspektywach czasowych w przyszłości [Nowak-Far, 2014, s. 105]. Zasadne wydaje się zatem poszukiwanie rozwiązania, które w odniesieniu do problematyki dotyczącej walutowych kredytów hipotecznych integrowałoby ustalenia i metody składające się na dorobek nauk prawnych oraz ekonomii i finansów, zamiast je sobie przeciwstawiać. W konsekwencji zgłaszam rekomendację, zgodnie z którą **w wydawanych przez sądy rozstrzygnięciach sporów dotyczących walutowych kredytów hipotecznych należy uwzględniać argumenty ekonomiczno-finansowe.**

Porządek analiz przedstawionych w niniejszym artykule obejmuje charakterystykę zjawiska, do którego odnosi się zgłoszona rekomendacja, jej uzasadnienie, opis procedur towarzyszących ewentualnemu zastosowaniu rekomendacji, wskazanie związanych z tym korzyści i kosztów oraz zarysowanie najważniejszych trudności i kontrowersji wynikających z wdrożenia rekomendacji. Ze względu na ograniczenia objętościowe niniejszego artykułu sformułowana rekomendacja oraz dotyczące jej analizy będą odnosić się jedynie do wynagrodzenia za korzystanie z kapitału po upadku (stwierdzeniu nieważności)² umowy kredytu walutowego z uwagi na stwierdzenie abuzywności zawartych w niej klauzul przeliczeniowych, przy czym pod używanym w niniejszym artykule pojęciem „wynagrodzenia za korzystanie z kapitału” rozumiem wszelkie formy kompensacji kosztów ponoszonych przez banki w związku

² Co do kontrowersji terminologicznych w tym zakresie zob. UKNF [2021, s. 7].

z udzielaniem kredytów walutowych, niekoniecznie prowadzące do osiągnięcia przez banki zysków, lecz ograniczone jedynie do zwrotu rzeczywiście poniesionych kosztów lub waloryzacji świadczenia kredytobiorcy w zakresie odpowiadającym zmianie wartości pieniądza w czasie. Jakkolwiek kwestia tak rozumianego wynagrodzenia za korzystanie z kapitału stanowi jedynie część problemu związanego z walutowymi kredytami hipotecznymi, poczynione w odniesieniu do niej ustalenia odznaczają się walorem uniwersalności – nie ma bowiem przeszkód, by stanowiły one punkt wyjścia do prowadzenia analiz i formułowania rekomendacji dotyczących innych wymiarów tego zagadnienia.

Argumentacja zaprezentowana w niniejszym artykule jest inspirowana i pokrywa się ze stanowiskami wyrażonymi w latach 2022–2023 przez instytucje sieci bezpieczeństwa finansowego skupione w Komitecie Stabilności Finansowej (KSF) działającym w formule makroostrożnościowej. Stanowi jednocześnie próbę ich pogłębienia i rozwinięcia w związku z dynamicznym kształtowaniem się trendów orzeczniczych, których głównym i najbardziej aktualnym przejawem jest opinia rzecznika generalnego TSUE w sprawie C-520/21, przedstawiona 16 lutego 2023 r.

2. Obecny stan analizowanego zjawiska – kwestia wynagrodzenia za korzystanie z kapitału jako jeden z wymiarów problemu walutowych kredytów hipotecznych

Zgodnie z dominującym w orzecznictwie sądowym podejściem w przypadku stwierdzenia abuzywności klauzul przeliczeniowych zawartych w umowie kredytu walutowego umowa ta upada, tj. powoduje dla jej stron sytuację, jak gdyby nigdy nie została zawarta. W konsekwencji powstaje potrzeba korekty przesunięć majątkowych, które dokonały się między stronami w związku z zawarciem i wykonywaniem umowy następczo uznanej za nieważną. Rozliczenia te dokonywane są w ramach składającej się na system prawny instytucji bezpodstawnego wzbogacenia (nienależnego świadczenia). Jak wskazuje się w piśmiennictwie, bezpodstawne wzbogacenie stanowi odrębne zdarzenie prawne, kreujące nowy stosunek zobowiązaniowy, zupełnie odrębny od relacji prawnej wynikającej z łączącej strony umowy kredytu [Wajda, 2021, s. 27]. Ocena prawna przesunięć majątkowych dokonanych między stronami umowy kredytu powinna zatem dokonywać się w oderwaniu od celu i treści tej umowy, co do której przyjmuje się, że nie została zawarta.

Praktyczną konsekwencją zastosowania takiego rozumowania jest sytuacja, w której po upadku umowy kredytu walutowego kredytobiorca co do zasady powinien zwrócić bankowi kwotę wypłaconego kredytu (w ujęciu nominalnym), bank zaś co do zasady powinien zwrócić kredytobiorcy uiszczone przez niego raty kapitałowo-odsetkowe i inne płatności (np. prowizje) związane z udzieleniem kredytu. Bank nie może zatem skutecznie domagać się od kredytobiorcy zwrotu wynagrodzenia za korzystanie przez niego z udostępnio-

nej mu kwoty kredytu ani też wyrównania poniesionych przez bank kosztów związanych z udzieleniem kredytu.

Zastosowanie takiego rozwiązania na masową skalę, w związku z definitywnym przyjęciem opisanych wyżej rozstrzygnięć w orzecznictwie sądowym, w sposób znaczący obniżyłoby wydolność sektora bankowego w Polsce. Już obecnie jego funkcjonowanie zostało znacząco ograniczone w związku z ryzykiem prawnym związanym z portfelem walutowych kredytów hipotecznych. Banki zaangażowane w udzielanie walutowych kredytów mieszkaniowych od dłuższego czasu tworzą rezerwy na pokrycie ryzyka tego portfela. Jak podaje NBP [2022b, s. 36–37], na koniec czerwca 2022 r. zakumulowane rezerwy, związane głównie na aktywne umowy kredytowe, stanowiły średnio ok. 30% kredytów zaciągniętych we franku szwajcarskim. Większość banków dysponowała również kapitałami na pokrycie zarówno wymogu z tytułu wyższej wagi ryzyka przypisanej do kredytów walutowych (150%), jak i dodatkowego regulacyjnego wymogu kapitałowego w ramach filaru II (P2R). Wartość rezerw i wspomnianych wymogów kapitałowych stanowiła łącznie ok. 40% wartości portfela. Należy przyjąć, iż rezerwy będą dalej tworzone w sytuacji korzystnego dla kredytobiorców kierunku rozwoju orzecznictwa w sprawach kredytów walutowych – NBP szacuje, iż 5-procentowy wzrost udziału spraw sądowych zwiększa potrzeby tworzenia rezerw średnio o 2,5 mld PLN. Urząd Komisji Nadzoru Finansowego [UKNF, 2021, s. 25–32] ocenia z kolei, iż definitywne utrwalenie w orzecznictwie opisanego wyżej podejścia mogłoby wygenerować dla sektora bankowego obciążenia przekraczające 100 mld PLN, a więc wielokrotność rocznych zysków sektora bankowego oraz równowartość ponad połowy jego kapitałów własnych. Konsekwencje materializacji takiego scenariusza miałyby niekorzystny wpływ na stabilność systemu finansowego w Polsce.

W przestrzeni publicznej pojawiają się zatem głosy akcentujące ryzyko związane z ewentualnym przesądzeniem przez orzecznictwo sądowe niedopuszczalności skutecznego dochodzenia przez banki wynagrodzenia za korzystanie z kapitału. Cechą charakterystyczną takiego podejścia jest m.in. akcentowanie sprzeczności omawianego kierunku orzecznictwa z podstawowymi zasadami ekonomii i finansów. Przeciwnie stanowisko, aprobujące niedopuszczalność żądania wynagrodzenia za korzystanie z kapitału, jest natomiast uzasadniane argumentami prawnymi, którym towarzyszy teza o autonomiczności metod rozumowania prawniczego i niezależności procesu interpretacji norm prawnych od kontekstu gospodarczego, w którym funkcjonuje dana regulacja.

Dychotomia ta wydaje się o tyle nietypowa, iż wraz z transformacją systemową reguły społecznej gospodarki rynkowej zostały uznane, w art. 20 Konstytucji RP [Dz.U. 1997 nr 78, poz. 483 z późn. zm.], za podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej. W konsekwencji w minionych dziesięcioleciach regulacje prawne były co do zasady projektowane lub interpretowane z uwzględnieniem ich funkcji ekonomicznej, obejmującej mechanizmy działania gospodarki rynkowej. Wygląda więc na to, że problem walutowych kredytów hipotecznych będzie jednym z pierwszych i najpoważniejszych po 1989 r. zagadnień, w którym reguły ekonomiczne i interpretacja prawna wydają się tak spektakularnie od siebie oddalać. Należy

zatem zbadać, czy dychotomia ta ma charakter realny, czy jedynie pozorny. Wywód na ten temat zostanie poprzedzony krótkim zrekapitulowaniem odnoszących się do kwestii wynagrodzenia za korzystanie z kapitału argumentów ekonomiczno-finansowych oraz prawnych.

2.1. Perspektywa ekonomiczno-finansowa

Krytyka dominującego w orzecznictwie sądowym stanowiska o niedopuszczalności dochodzenia przez banki wynagrodzenia za korzystanie z kapitału jako niezgodnego z podstawowymi zasadami ekonomii i finansów jest formułowana nie tylko przez zaangażowane w poszczególne sprawy sądowe banki komercyjne, ale również przez instytucje publiczne, takie jak instytucje sieci bezpieczeństwa finansowego oraz wyższe uczelnie ekonomiczne.

Należy przy tym zwrócić uwagę na dwoisty charakter argumentów wywodzonych z dorobku nauk ekonomicznych. Pierwsza grupa argumentów ma charakter *stricte* finansowy, odnoszący się do wieloletniej praktyki funkcjonowania sektora finansowego w gospodarce wolnorynkowej. Drugi blok argumentów odnosi się natomiast w swej istocie do dorobku ekonomii instytucjonalnej, z naciskiem na kwestię rozwiązania problemu wynagrodzenia za korzystanie z kapitału jako rodzaju instytucji, rozumianej jako ograniczenia w postaci reguł postępowania, które kształtują i porządkują ich wzajemne relacje oraz strukturyzują bodźce postępowania w sferze ekonomicznej, politycznej i społecznej [Tylec, 2016, s. 27].

Omawiając pierwszą grupę argumentów, należy odnotować, iż w komunikacie z posiedzenia KSF, które odbyło się 25 marca 2022 r., wskazano m.in., iż zgodnie z zasadami gospodarki rynkowej, w tym zasadami odpłatności i ekwiwalentności świadczeń, udostępnieniu kapitału finansowego powinien odpowiadać obowiązek jego zwrotu oraz wynagrodzenie ze strony korzystającego z tego kapitału, przynajmniej w wysokości pokrywającej poniesione koszty, system prawny nie powinien zaś abstrahować od zasad ekonomii [NBP, 2022a].

Formułowane w orzecznictwie sądowym stanowisko dotyczące niedopuszczalności żądania wynagrodzenia za korzystanie z kapitału jest krytykowane przede wszystkim w świetle dwóch zjawisk cechujących funkcjonowanie nowoczesnych rynków finansowych, tj. zmiany wartości pieniądza w czasie oraz stosowania w działalności banków komercyjnych dźwigni finansowej.

Jak wskazuje NBP, z punktu widzenia ekonomii oddanie kapitału do czasowego korzystania łączy się co do zasady z wynagrodzeniem ze względu na występowanie zmian wartości pieniądza w czasie. Zmiany te następują pod wpływem takich czynników jak utracone możliwości alternatywnego wykorzystania kapitału czy odłożenie w czasie konsumpcji przez podmiot udostępniający kapitał. Wynagrodzenie za korzystanie z kapitału może być wyrażone jako stopa oprocentowania. Z uwagi na zmianę wartości pieniądza w okresie od udostępnienia kapitału (w przypadku walutowych kredytów mieszkaniowych wynoszącym najczęściej kilkanaście lat) zwrot wyłącznie otrzymanej nominalnej kwoty kapitału oznaczałby zatem, że strona korzystająca z udostępnionego kapitału realnie oddaje znacznie mniej, niż

otrzymała. Ponadto należy w tym przypadku pamiętać, iż specyfiką działalności bankowej jest stosowanie tzw. dźwigni finansowej – kredyty i inne aktywa finansowane są środkami otrzymanymi od gospodarstw domowych i przedsiębiorstw (w formie depozytów bieżących i terminowych) lub od innych podmiotów finansowych (np. banków, funduszy inwestycyjnych, zakładów ubezpieczeń). Banki nie inwestują wyłącznie własnych środków, lecz zaciągają zobowiązania, aby przekazać następnie pozyskane środki innym uczestnikom życia gospodarczego, głównie w postaci udzielonych kredytów. Dostęp do finansowania zewnętrznego wiąże się z zapłatą przez banki wynagrodzenia za korzystanie z tych środków. Jedynie niewielka część (ok. 10%) aktywów bankowych finansowana jest kapitałami własnymi, z pozyskaniem których również wiąże się pewien koszt (np. dywidendy i inne świadczenia dla akcjonariuszy). W przypadku dominującej części kredytów mieszkaniowych wyrażonych we franku szwajcarskim minęło kilkanaście lat od momentu ich udzielenia. Przez ten czas kapitał tych kredytów był finansowany przez banki pozyskanymi depozytami lub innymi formami zobowiązań [NBP, 2020, s. 35]. Na kwestię ceny za korzystanie z cudzego kapitału, ustalonej w gospodarce rynkowej w postaci stopy procentowej, i jej fundamentalnego charakteru dla funkcjonowania nie tylko rynków finansowych, ale również całego systemu ekonomicznego zwrócili uwagę również rektorzy uczelni ekonomicznych w stanowisku z 8 marca 2021 r. [Gazeta SGH, 2021].

Druga grupa argumentów zaczerpnięta z dorobku nauk ekonomicznych zdaje się odzwierciedlać ustalenia przedstawicieli szkół neoinstytucjonalnych w ekonomii, w tym Northa, który, jak zauważa Tylec [2016, s. 27], wskazywał, iż niemożność skutecznego przestrzegania postanowień kontraktów jest najważniejszym czynnikiem stagnacji gospodarczej. Mając to na uwadze, przedstawiciele nauk ekonomicznych, akcentujący uwzględnianie w orzecznictwie sądowym dotyczącym wynagrodzenia za korzystanie z kapitału po upadku umowy walutowego kredytu hipotecznego argumentów o charakterze ekonomicznym, powtarzają w istocie postulat wyrażone przez Dembinskiego i Berettę [2014, s. 101–102], wskazujących, iż właściwie kształtowane instytucje i normy prawne mogą być pomocne w kanalizowaniu czynów jednostek we właściwą stronę. W przywołanym już stanowisku rektorów uczelni ekonomicznych wskazano, iż stanowiące skutek występowania przez kredytobiorców do sądów i korzystnej dla nich linii orzeczniczej „(...) przerzucanie kosztów zmaterializowania ryzyka walutowego na innych jest podręcznikowym przejawem hazardu moralnego (bezpiecznego hazardu), prowadzi do erozji dyscypliny rynkowej, a w konsekwencji do patologicznych zachowań uczestników rynku, wreszcie kryzysów ekonomicznych o trudnej do oszacowania skali” [Gazeta SGH, 2021].

Również przedstawiciele środowiska bankowego, w kontekście negatywnych dla banków reperkusji finansowych wynikających z korzystnego dla konsumentów orzecznictwa, wskazują, iż w ich konsekwencji „(...) nie przeżyje wiara, że państwo jest pewnym układem ludzi, którzy dotrzymują obietnic i dotrzymują umów. Jeżeli każda umowa może być podważona, to jest to naprawdę cywilizacyjny zakręt. Powinniśmy gwałtownie się temu sprzeciwić” [Bartkiewicz, 2023].

W opinii Przewodniczącego Komisji Nadzoru Finansowego (KNF) konsument, który w związku z zaciągnięciem walutowego kredytu hipotecznego oczekuje rozwiązania korzystniejszego niż wynikające z ugodowej propozycji KNF, zmierza do osiągnięcia nieuzasadnionych korzyści, których system prawny nie powinien honorować [UKNF, 2022b, s. 2]. Przewodniczący KNF postuluje również stworzenie kultury akceptacji ryzyka i ponoszenia odpowiedzialności za własne decyzje, sprzyjającej ogólnemu wzrostowi efektywności gospodarowania [UKNF, 2023a]. Mimo że to ostatnie stwierdzenie odnosi się do polskiego rynku kapitałowego, to wydaje się, iż można je zastosować także do omawianego w niniejszym artykule zagadnienia związanego z funkcjonowaniem rynku bankowego, gdyż w innej wypowiedzi Przewodniczący KNF wskazywał na nieuzasadnione transfery korzyści od banków do wybranej grupy społecznej, dokonywane w rezultacie uzyskania darmowego (a więc stanowiącego konsekwencję przyjęcia niedopuszczalności żądania przez banki wynagrodzenia za korzystanie z kapitału) kredytu przez konsumentów [UKNF, 2023b].

2.2. Perspektywa prawna

Dominujące w orzecznictwie sądowym stanowisko o niedopuszczalności żądania przez banki wynagrodzenia za korzystanie z kapitału opiera się na dwóch zasadniczych argumentach o charakterze prawnym. Pierwszy z nich odnosi się do zakresu obowiązku świadczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia (nienależnego świadczenia), drugi dotyka zaś problematyki relacji prawa krajowego oraz prawa unijnego.

W przypadku pierwszej z wymienionych kwestii przyjmuje się, iż w zakres „wzbogacenia” kredytobiorcy, które musi zostać przez niego zwrócone bankowi po upadku umowy kredytu walutowego, wchodzi jedynie przekazany kredytobiorcy kapitał kredytu. Poza zakresem wzbogacenia (a zatem również poza zakresem obowiązku zwrotu) pozostaje natomiast możliwość dysponowania przez kredytobiorcę pozyskaną kwotą kredytu i realizacji przy użyciu środków uzyskanych tytułem kredytu swoich celów mieszkaniowych. Skoro, w myśl omawianej koncepcji, możliwość dysponowania udzielonym kredytem nie prowadzi do „wzbogacenia” kredytobiorcy, to również po stronie banku nie powstaje „zubożenie”, związane choćby z koniecznością poniesienia wynikających z regulacji bankowych kosztów warunkujących możliwość udzielenia kredytu. Jeżeli zaś brak było, w optyce prawnej, takich kosztów, to niedopuszczalne jest też dochodzenie ich zwrotu od kredytobiorcy. Mimo że zarówno w orzecznictwie [Pierwszy Prezes SN, 2021, s. 42–44], jak i w wypowiedziach przedstawicieli doktryny [ZBP, 2021, s. 1–5] pojawiają się głosy krytykujące takie definiowanie zakresu wzbogacenia, to wydaje się ono dominujące w dotychczasowym orzecznictwie.

Można jednak stwierdzić, że odrzucanie poglądu o dopuszczalności dochodzenia wynagrodzenia za korzystanie z kapitału wynika przede wszystkim z przyjętej interpretacji prawa unijnego, tj. Dyrektywy Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (dalej Dyrektywa 93/13) [Dz. Urz. WE L 95/29]. Zgodnie

z art. 7 ust. 1 Dyrektywy 93/13 państwa członkowskie Unii Europejskiej (UE) zobowiązane są do zapewnienia stosownych i skutecznych środków mających na celu zapobieganie stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców i dostawców z konsumentami. Przepis ten pełni funkcję odstrasżającą i ma na celu takie ukształtowanie systemu prawnego w poszczególnych państwach członkowskich, by możliwie skutecznie zniechęcić przedsiębiorców do stosowania postanowień umownych naruszających interesy konsumenta.

Istota omawianego kierunku interpretacji przepisów prawa unijnego w kontekście dopuszczalności wynagrodzenia za korzystanie z kapitału została wyrażona w stanowisku Rzecznika Praw Obywatelskich (RPO) przedstawionym TSUE w sprawie C-520/21. Zgodnie z omawianym podejściem dopuszczalność skutecznego dochodzenia przez banki roszczeń o wynagrodzenie za korzystanie z kapitału stałaby w rażącej sprzeczności z celami Dyrektywy 93/13, w szczególności w odniesieniu do osiągnięcia skutku prewencyjnego, czego wymaga art. 7 ust. 1 Dyrektywy 93/13 [RPO, 2022, s. 6]. Jakkolwiek kwestia rozliczeń między stronami podlega regulacji na płaszczyźnie prawa krajowego, to sposób, w jaki strony dokonują rozliczeń zgodnie z prawem krajowym, nie powinien wpłynąć negatywnie na skuteczność ochrony przyznanej konsumentowi na mocy Dyrektywy 93/13. Innymi słowy, poziom ochrony osiągnięty po stwierdzeniu abuzywności postanowienia umownego i wyciągnięcia z tego skutków w postaci unieważnienia umowy nie może zostać zaprzepaszczone na etapie rozliczania świadczeń stron [RPO, 2022, s. 5]. Gdyby więc sąd krajowy mógł przyznać bankowi wynagrodzenie za korzystanie z kapitału po stwierdzeniu nieważności umowy, która to nieważność jest następstwem wprowadzenia przez przedsiębiorcę do umowy nieuczciwych postanowień umownych, to zagrażałoby ono realizacji długoterminowego celu ustanowionego w art. 7 Dyrektywy 93/13, ponieważ osłabiłoby zniechęcający skutek wywierany na przedsiębiorców poprzez zwykły brak stosowania takich nieuczciwych warunków wobec konsumentów. Przedsiębiorcy wykorzystujący nieuczciwe klauzule umowne mogliby być wówczas pewni, że ich interes ekonomiczny zostanie ostatecznie zaspokojony, choć na innym etapie rozstrzygnięcia o skutkach stwierdzonej abuzywności [RPO, 2022, s. 3].

W konsekwencji prawo krajowe, regulujące kwestie rozliczeń stron, jest interpretowane w świetle celów wynikających z prawa unijnego, które określają ostatecznie zakres rozliczeń stron po upadku umowy. Zakres ten abstrahuje od ekonomicznych korzyści osiągniętych przez kredytobiorcę oraz kosztów ponoszonych przez bank w związku z zaaranżowaniem akcji kredytowej, w ramach której sfinansowano zakup nieruchomości przez kredytobiorcę.

Interpretacja ta jest rozwijana w kontekście podejścia zakładającego autonomizację i odrębność systemu prawnego i uwarunkowań ekonomiczno-finansowych. Zgodnie z tym podejściem sądy powinny orzekać w granicach porządku cywilnoprawnego, trudno tu bowiem mówić o „ekonomicznej wykładni prawa” [Liberadzki, 2021, s. 192]. Należy jednak wskazać, iż rozstrzygnięcia niewątpliwie słuszne na gruncie prawa cywilnego mogą destabilizować system finansowy [Liberadzki, 2021, s. 192].

Powstaje zatem pytanie, czy możliwe jest wypracowanie rozwiązania pośredniego, które będzie można uznać za poprawne z punktu widzenia dogmatyki i interpretacji prawniczej, a jednocześnie zabezpieczające stabilność systemu finansowego. Problem ten zostanie poruszony w dalszej części artykułu, zawierającej uzasadnienie postulowanej w nim rekomendacji.

3. Opis procedur związanych z realizacją rekomendacji

Realizacja zgłoszonej w niniejszym artykule rekomendacji powinna odbywać się poprzez uwzględnianie w orzecznictwie sądów powszechnych rozstrzygających spory związane z dochodzeniem przez banki wynagrodzenia za korzystanie z kapitału argumentacji przedstawionej przez Przewodniczącego KNF w toczącej się przed TSUE sprawie C-520/21, a więc tej samej, w której przedstawione zostało stojące z nim w sprzeczności i przywołane już wyżej stanowisko RPO.

Zgodnie ze stanowiskiem Przewodniczącego KNF stabilność rynku finansowego, w tym sektora bankowego, traktowana jest również w ramach unijnego porządku prawnego jako wartość nadrzędna i nadrzędny interes publiczny. Także wykładnia przepisów Dyrektywy 93/13 musi uwzględniać fakt, że stabilność systemu bankowego jest interesem ogólnym i nadrzędnym wobec interesów poszczególnych grup interesariuszy. Ochrona konsumentów nie jest absolutna, a przepisy Dyrektywy 93/13 muszą być interpretowane w taki sposób, aby odpowiednio równoważyć interes konsumenta i dobro ogółu, jakim jest stabilność systemu bankowego i gospodarki [UKNF, 2022a, s. 5].

Istota stanowiska Przewodniczącego KNF polega zatem na przyjęciu, w drodze wykładni systemowej, iż uwarunkowania ekonomiczno-finansowe powinny determinować kierunek interpretacji przepisów prawa relewantnych w kontekście rozstrzygnięcia sporów sądowych dotyczących kredytów walutowych. Uwarunkowania te tworzą bowiem kontekst, od którego normy składające się na system prawny nie mogą abstrahować, gdyż prowadziłyby to do wypaczenia najważniejszej funkcji norm prawnych, jaką jest realizacja idei sprawiedliwości. Stanowisko Przewodniczącego KNF zakłada, iż cel Dyrektywy 93/13, jakim jest ochrona konsumenta, w istocie realizuje się w pełni poprzez stabilny system finansowy, którego prawidłowe funkcjonowanie byłoby zaburzone, gdyby na potrzeby rozstrzygnięcia sporów dotyczących wynagrodzenia za korzystanie z kapitału przyjąć interpretację abstrahującą od uwarunkowań ekonomiczno-finansowych. Nieprawidłowe (prowadzące do destabilizacji) funkcjonowanie systemu finansowego miałyby zaś ostatecznie negatywne skutki dla wielu grup interesariuszy, w tym również konsumentów – wszystkich, a nie tylko tych będących stronami sporów sądowych dotyczących kredytów walutowych.

Wydaje się zatem, że stanowisko Przewodniczącego KNF łączy w sobie perspektywę zarówno prawną, jak i ekonomiczno-finansową. Realizacja celów stawianych przez prawo (zapewnienie sprawiedliwego rozwiązania, ochrona konsumenta) ma według prezentowane-

go poglądu zostać zapewniona poprzez rozstrzygnięcia zgodne z zasadami ekonomii i finansów. Należy przy tym podkreślić, iż stanowisko Przewodniczącego KNF akcentuje nie tyle konieczność zachowania zgodności z tymi zasadami, sytuując je jako autonomiczne względem norm prawnych zasady „wyższego rzędu”, ile pozwala postrzegać je jedynie jako podstawę do zapewnienia stabilności systemu finansowego, która jako osobna wartość również powinna podlegać ochronie prawnej. W takim ujęciu to nie sprzeczność z zasadami ekonomiczno-finansowymi, lecz potrzeba ochrony stabilności systemu finansowego stanowiłaby przesłankę do ograniczenia ochrony interesów konsumentów dochodzonych w sporach dotyczących walutowych kredytów hipotecznych.

Systemowego uzasadnienia dla stanowiska Przewodniczącego KNF można dopatrywać się w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego (TK) dotyczącym zagadnienia równowagi budżetowej. W literaturze wskazuje się, iż równowaga budżetowa stanowi istotne zagadnienie ustrojowe, które silnie kształtuje wykładnię przepisów konstytucyjnych, a także standardy stanowienia i stosowania przepisów prawa powszechnie obowiązującego w Polsce [Gorgol, 2014, s. 23]. Jakkolwiek „równowaga budżetowa” nie jest pojęciem prawnym zawartym w treści Konstytucji RP [Gorgol, 2014, s. 23], teza judykatury, że równowaga budżetowa sytuuje się wysoko wśród konstytucyjnych wartości, została umotywowana tym, że od jej zrealizowania w życiu publicznym zależy zdolność państwa do działania i rozwiązywania jego różnorodnych problemów [Gorgol, 2014, s. 27]. Co więcej, konieczność zachowania równowagi budżetowej i „właściwy stan finansów publicznych” wyznaczają granice urzeczywistniania wyrażonych w Konstytucji praw socjalnych. Wartości owe stanowią samodzielną przesłankę, która może uzasadnić ograniczanie tych praw [Granat, 2017, s. 16].

Integrujące perspektywy prawną i ekonomiczno-finansową oraz odzwierciedlające argumentację przedstawioną przez Przewodniczącego KNF orzecznictwo sądów powszechnych mogłoby zostać utrwalone poprzez zajęcie stanowiska przez Sąd Najwyższy (SN). We wniosku z 29 stycznia 2021 r. Pierwszy Prezes SN dr hab. Małgorzata Manowska przedstawiła składowi całej Izby Cywilnej SN do rozstrzygnięcia m.in. zagadnienie prawne o następującej treści: „Czy, jeżeli w przypadku nieważności lub bezskuteczności umowy kredytowej którejkolwiek ze stron przysługuje roszczenie o zwrot świadczenia spełnionego w wykonaniu takiej umowy, strona ta może również żądać wynagrodzenia z tytułu korzystania z jej środków pieniężnych przez drugą stronę?” [Pierwszy Prezes SN, 2021, s. 2], podnosząc przy tym, iż w świetle orzecznictwa TSUE materia ta znajduje się poza zakresem prawa europejskiego [Pierwszy Prezes SN, 2021, s. 42]. Do momentu zakończenia prac nad niniejszym artykułem Izba Cywilna SN nie rozstrzygnęła przywołanego zagadnienia prawnego.

4. Spodziewane efekty, koszty i trudności związane z wdrożeniem w życie rekomendacji

Obecnie w debacie naukowej i publicystycznej wskazuje się na dwie alternatywne wobec rozstrzygnięć sądowych możliwości rozwiązania problemu wynagrodzenia za korzystanie z kapitału po upadku umowy walutowego kredytu hipotecznego, tj. przyjęcie rozwiązania ustawowego oraz zawieranie ugód między bankami a kredytobiorcami. Należy jednak zwrócić uwagę na bardzo duże trudności praktyczne towarzyszące ich implementacji. Przyjęcie ustawowego rozwiązania w przypadku omawianej kwestii od lat obarczone jest zidentyfikowanymi w literaturze przedmiotu przeszkodami, w postaci m.in. oporu społecznego, wątpliwości konstytucyjnych czy trudności legislacyjnych [Koźmiński, Jabłoński, 2022, s. 141–157]. Zmiana tego stanu rzeczy jest tym bardziej mało prawdopodobna w roku wyborczym, co podniósł również Przewodniczący KNF, wskazując podczas spotkania z przedstawicielami środowiska bankowego, iż banki nie mogą liczyć na rozwiązania ustawowe i nie mogą na nich opierać strategii postępowania, a nawet jeżeli prace koncepcyjne powinny się toczyć chociażby po to, żeby takie rozwiązanie na wszelki wypadek było wypracowane, to fakt ich prowadzenia nie może nikomu, w szczególności bankom, dać poczucia złudnego komfortu, że takie rozwiązanie nastąpi [UKNF, 2023b]. Przewodniczący KNF od 2020 r. postuluje za to przyjmowanie przez banki i kredytobiorców rozwiązań ugodowych, zakładających swiste zrównanie sytuacji kredytobiorców walutowych z osobami, które w analogicznym czasie zaciągnęły kredyt mieszkaniowy w złotych [UKNF, 2021, s. 6; 2023b]. Problem jednak w tym, iż obecny stan debaty publicznej i eskalacja oczekiwań [UKNF, 2022a, s. 3–4; 2022b, s. 1–2] dotyczących korzystnego dla kredytobiorców rozwiązania kontrowersji towarzyszących walutowym kredytom hipotecznym prowadzą do opisywanego na wstępie masowego kierowania spraw na drogę sądową. Trudno zatem oczekiwać, by po wniesieniu pozwu liczący na maksymalnie korzystne rozwiązanie kredytobiorcy zadowalali się kompromisowymi propozycjami ugodowymi. W konsekwencji to właśnie wypracowanie integrującej dorobek nauk prawnych oraz ekonomii i finansów linii orzeczniczej stanowi przedmiot zgłoszonej w tym artykule rekomendacji dotyczącej optymalnego rozwiązania problemu wynagrodzenia za korzystanie z kapitału po upadku umowy walutowego kredytu hipotecznego.

Korzystnym efektem upowszechnienia się takiej linii orzeczniczej byłoby po pierwsze zapewnienie stabilności systemu finansowego, po drugie zaś takie ustrukturyzowanie regulujących życie gospodarcze instytucji (w rozumieniu Northa), które prowadziłyby do powstania ładu sprzyjającego optymalizacji procesu gospodarowania przez wszystkie grupy aktorów rynkowych. W przypadku niezrealizowania rekomendacji powstałaby sytuacja, w której, jak wskazują przedstawiciele sektora bankowego, sięgający 100 mld PLN koszt związany z zakwestionowaniem prawa dochodzenia przez banki wynagrodzenia za korzystanie z kapitału, stanowiący ok. połowy wynoszących 200 mld PLN kapitałów własnych polskich banków, trafiłby do wąskiej grupy potencjalnych beneficjentów. Taka sytuacja cofnęłaby także sektor bankowy do poziomu wyposażenia kapitałowego z początków poprzedniej dekady

(podczas gdy polska gospodarka urosłaby w tym samym czasie o 90%), co znacznie ograniczyłoby akcję kredytową i stanowiłoby zjawisko niekorzystne dla całej gospodarki. Już obecnie skala akcji kredytowej jest ograniczona – o ile w latach 2012–2019 oscylowała ona w granicach 50–52% PKB, o tyle według szacunkowych danych w 2022 r. zmniejszyła się do niespełna 40% PKB [Stypułkowski, 2023]. W przypadku niezrealizowania rekomendacji wzrosłoby również prawdopodobieństwo pojawienia się pokusy nadużycia (ang. *moral hazard*). Jak wskazuje NBP, bodźcem, który mógłby zwiększać ryzyko wystąpienia tego zjawiska, mogłoby stać się rozstrzygnięcie dotyczące braku wynagrodzenia za udostępnienie kapitału w umowach o walutowy kredyt mieszkaniowy. Brak prawa do takiego wynagrodzenia oznaczałby bowiem, że kredytobiorca pozyskał kredyt na zakup mieszkania praktycznie za darmo, tj. w sposób nieuwzględniający kosztów kapitału i ryzyka kredytowego, za którego pokrycie banki są odpowiedzialne m.in. w celu zapewnienia bezpieczeństwa środków powierzonych przez deponentów. Pokusa nadużycia jest przy tym zjawiskiem, które powoduje niekorzystne skutki nie tylko w skali mikro (jedna ze stron ponosi korzyści kosztem drugiej), ale również w skali makro. W dłuższej perspektywie polega ono na tym, że bodźce do podejmowania decyzji przy zawieraniu kontraktów na rynku finansowym nie mają charakteru *stricte* ekonomicznego, lecz uwzględniają spodziewane rekompensaty za ewentualne koszty nieracjonalnie podjętych decyzji. W efekcie prowadzi to do podejmowania nadmiernego ryzyka i nieoptymalnej alokacji kapitału w gospodarce. Zjawisko to jawi się przy tym jako szczególnie ważne w kontekście prób podważania przez kredytobiorców mechanizmu wyznaczania wartości stawki referencyjnej WIBOR [NBP, 2022b, s. 102–103].

Z drugiej jednak strony należy wskazać na pewne ryzyko systemowe związane z oparciem orzecznictwa sądowego na ochronie stabilności systemu finansowego. Wykazuje ono bowiem analogię do poszczególnych form ryzyka identyfikowanych w literaturze przedmiotu w odniesieniu do wspomnianej już koncepcji ograniczania praw jednostek w związku z koniecznością zachowania równowagi budżetowej. Jak podkreśla się w piśmiennictwie, równowaga budżetowa nie jest dobrem samym w sobie, lecz wartością instrumentalną, która ma czemuś służyć [Granat, 2017, s. 23]. Choć sąd konstytucyjny musi rozumieć uwarunkowania budżetu państwa (nie może „tracić kontaktu z rzeczywistością”), zwłaszcza w kontekście kryzysów finansowych lub gospodarczych, to istnieje ryzyko, że kontekst „kryzysu” może okazać się rodzajem wytrychu ułatwiającego władzy wykonawczej stosowanie ograniczeń w realizacji praw socjalnych i stanowić formę nacisku na sąd konstytucyjny, aby stał się on „przychylniejszy” zamierzeniom władzy wykonawczej [Granat, 2017, s. 30–31]. Trybunał Konstytucyjny, jako kontroler konstytucyjności prawa, nie powinien zatem godzić się na poświęcenie zasad konstytucyjnych na rzecz zasady równowagi budżetowej, pojmowanej w sposób ekonomiczny. Równowaga ta staje się wówczas absolutem, a rachunek wartości konstytucyjnych jest z góry przesądzony [Granat, 2017, s. 31]. Powracając na grunt sporów dotyczących wynagrodzenia za korzystanie z kapitału i stanowiska Przewodniczącego KNF, należy podkreślić, iż także stabilność finansowa, podobnie jak równowaga budżetowa, nie jest wartością samą w sobie. W literaturze ekonomicznej wskazuje się, iż może ona zostać

zakwalifikowana jako dobro publiczne, co uzasadnia interwencję i ingerencję instytucji sektora publicznego w sposób pozwalający minimalizować ryzyko destabilizacji systemu finansowego [Alińska, Wasiak, 2014, s. 29–31]. W takiej optyce kierunek interpretacji przepisów prawa zawarty w stanowisku Przewodniczącego KNF i poparty argumentami o charakterze ekonomiczno-finansowym należy uznać za uzasadniony.

Należy jednak wskazać, iż, podobnie jak w przypadku pojęcia równowagi budżetowej, również pojęcie stabilności systemu finansowego nie posiada obecnie w polskim systemie prawnym swojej definicji legalnej. Jak wskazują Alińska i Wasiak [2014, s. 23], o wiele łatwiej jest zdefiniować system finansowy niż jego stabilność czy niestabilność. Stąd też trudno jednoznacznie i bez wątpliwości oszacować, jaki zakres obciążeń finansowych, w analizowanym przypadku w związku z niedopuszczalnością dochodzenia wynagrodzenia z tytułu korzystania z kapitału, prowadziłby do naruszenia stabilności systemu finansowego w Polsce. Pojawia się więc ryzyko, iż, podobnie jak równowaga budżetowa, również stabilność systemu finansowego mogłaby potencjalnie stać się kategorią usprawiedliwiającą przejawy zjawiska pokusy nadużycia, polegającego na podejmowaniu przez instytucje finansowe nadmiernego ryzyka w ramach prowadzonej działalności operacyjnej i realizacji ich głównego celu, jakim jest maksymalizacja zysku [Alińska, Wasiak, 2014, s. 29–30].

Pewną trudnością w zrealizowaniu zgłoszonej rekomendacji może być zatem brak dostatecznej wiedzy na temat ekonomiczno-finansowego kontekstu i reperkusji wydawanych orzeczeń wśród sędziów orzekających w sądach powszechnych, powołanych do rozstrzygania sporów dotyczących walutowych kredytów hipotecznych. Problem ten można jednak łatwo wyeliminować poprzez odniesienie się przez sądy do eksperckich opracowań sporządzanych przez instytucje sieci bezpieczeństwa finansowego. W ramach postępowania toczącego się na wspomniany już wniosek Pierwszego Prezesa SN do całej Izby Cywilnej SN wydane zostało postanowienie, na mocy którego Izba Cywilna SN zwróciła zarówno się do KNF, jak i do NBP o zajęcie stanowiska co do rozstrzygnięcia przedstawionych jej zagadnień prawnych. Obie instytucje nakreśliły w sposób rzetelny i wyczerpujący ekonomiczno-finansowy kontekst ewentualnych rozstrzygnięć w sprawie [UKNF, 2021; NBP, 2021b]. Sądy powszechne, mimo braku specjalizacji w omawianej materii, uzyskały zatem wyczerpujące opracowania zawierające ekonomiczno-finansową argumentację potrzebną do rozstrzygania sporów dotyczących umów walutowego kredytu hipotecznego.

Inną jeszcze trudnością w zrealizowaniu rekomendacji może okazać się opór sądów powszechnych z orzekaniem o dopuszczalności dochodzenia przez banki wynagrodzenia za korzystanie z kapitału w związku z wydaną 16 lutego 2023 r. opinią rzecznika generalnego TSUE w sprawie C-520/21. Znalazła się w niej m.in. propozycja, by Trybunał orzekł, że bank nie może dochodzić względem konsumenta roszczeń wykraczających poza zwrot przekazanego kapitału kredytu i zapłatę odsetek ustawowych za opóźnienie od chwili wezwania do zapłaty. W uzasadnieniu rzecznik generalny wskazał, że uznanie umowy kredytu hipotecznego za nieważną stanowi konsekwencję zamieszczenia w tej umowie nieuczciwych warunków przez bank. Przedsiębiorca nie może czerpać korzyści gospodarczych z sytuacji

powstałej na skutek własnego bezprawnego działania. Ponadto bank nie byłby zniechęcony do stosowania nieuczciwych warunków w umowach kredytu zawieranych z konsumentami, jeżeli, mimo uznania tych umów za nieważne, mógłby pobierać od konsumentów rynkowe wynagrodzenie za korzystanie z kapitału kredytu. W takiej sytuacji mogłoby się nawet okazać, że narzucanie konsumentom nieuczciwych warunków byłoby dla banku opłacalne. Rzecznik generalny zauważył ponadto, że kredytobiorcy przed podjęciem decyzji, czy w ich interesie leży podniesienie, że w umowach kredytu zawarto nieuczciwe warunki, w zasadzie nie są w stanie określić kwoty, jakiej może się od nich domagać bank. Z uwagi na złożony i uznaniowy charakter kryteriów stosowanych przez banki przy obliczaniu wynagrodzenia za korzystanie z kapitału kredytu oraz z reguły natychmiastową wymagalność żądanych kwot konsumenci mogą być tym bardziej zniechęceni do wykonywania praw przyznanych im w Dyrektywie 93/13. Taka sytuacja pozbawiłaby tę regulację jej skuteczności (fr. *effet utile*) i doprowadziła do rezultatu niezgodnego z przyświecającymi jej celami [TSUE, 2023, s. 2].

Wydaje się jednak, iż omawiana kwestia nie powinna stanowić nieusuwalnej przeszkody w realizacji postulowanej w niniejszym artykule rekomendacji. TSUE nie jest bowiem w swym wyroku związany treścią opinii rzecznika generalnego. Gdyby nawet jednak rozstrzygnięcie w sprawie C-520/21 odzwierciedlało ścieżkę interpretacyjną zaprezentowaną przez rzecznika generalnego, należy mieć na względzie, iż w literaturze przedmiotu wskazuje się, iż orzeczenia TSUE wydane w sprawie odesłań prejudycjalnych, odnoszące się do interpretacji prawa unijnego, nie mają charakteru powszechnie obowiązującego precedensu, sądy krajowe mają zaś prawo i obowiązek występowania z kolejnymi pytaniami prejudycjalnymi w przypadku pojawienia się wątpliwości dotyczących jednolitego i prawidłowego stosowania prawa unijnego [Dąbrowska-Kłosińska, 2010, s. 9–12].

W omawianej materii, w świetle treści przytoczonej opinii rzecznika generalnego, takie wątpliwości pojawiają się już *prima facie* nie tylko ze względu na niejasne podstawy dla objęcia zakresem prawa unijnego kwestii rozliczeń stron po upadku umowy, lecz, co bardzo istotne w kontekście prowadzonych wcześniej analiz, również ze względu na ogromną wagę stabilności finansowej jako wartości chronionej przez samo prawo UE. Kwestia ta była już sygnalnie podnoszona w stanowisku Przewodniczącego KNF przedstawionym TSUE w sprawie C-520/21 [UKNF, 2022a, s. 5]. Tytułem jego uzupełnienia można i należy wskazać, iż kwestia zapewnienia stabilności finansowej zyskała wymiar traktatowy i postrzegana jest w prawie unijnym jako funkcjonalne zabezpieczenie prawidłowego działania instytucji wspólnego rynku [Wojtczak-Samoraj, 2014, s. 97 oraz s. 99–100], przewidzianej w art. 26 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej [Dz. Urz. UE C 326/47]. Jak wskazuje Fedorowicz [2017, s. 75–76], stabilność finansowa w systemie prawa UE traktowana jest po pierwsze jako wartość urzeczywistniana na rynku, po drugie – jako cel regulacji rynkowych, po trzecie – jako zasada tego rynku, po czwarte – jako przesłanka zastosowania postanowień aktów prawa UE i krajowego, i po piąte – jako wytyczna interpretacyjna przy wykładni aktów prawa UE i krajowego. Nawiązania do pojęcia stabilności finansowej można odnaleźć także w działalności orzeczniczej TSUE (w szczególności w sprawach Gauweiler, Peter Paul czy Pringle), w której

stabilność finansowa ujmowana jest najczęściej jako wartość, zasada lub cel, przewidziane przez prawodawcę do urzeczywistnienia na rynku finansowym. Mając to na uwadze, trudno zgodzić się z interpretacją przyjętą przez rzecznika generalnego w sprawie C-520/21. Należy zatem wykorzystywać wszelkie przewidziane prawem narzędzia, by realizować postulowaną w niniejszym artykule rekomendację.

Kolejną trudnością związaną z realizacją rekomendacji jest kwestia przesądzenia zakresu i podstaw wyliczenia wynagrodzenia za korzystanie z kapitału. Możliwe jest tu bowiem zastosowanie różnych rozwiązań. Jak wskazuje NBP, wynagrodzenie za korzystanie z kapitału może przybierać formę m.in. oprocentowania wyrażonego jako procent od udostępnionej kwoty. Oprocentowanie udostępnionych środków pieniężnych może być stałe lub zmienne, a także odniesione do innych stóp procentowych lub innych parametrów. W przypadku upadku umowy kredytowej określenie sposobu ustalenia wysokości ewentualnego wynagrodzenia z tytułu korzystania ze środków pieniężnych wymagałoby rozstrzygnięcia, jaki cel ekonomiczny lub społeczny wynagrodzenie takie miałyby realizować. Z jednej strony należy zauważyć, że celem pierwotnej umowy walutowego kredytowego mieszkaniowego było sfinansowanie zakupu mieszkania. Unieważnienie umowy kredytowej odnosi się do przepływów pieniężnych, nie ma natomiast zastosowania do nieruchomości, która została za ten kredyt nabyta i nadal pozostaje w dyspozycji kredytobiorcy. Unieważnienie umowy kredytowej bez orzeczenia wynagrodzenia za kapitał oznaczałoby zatem, że kredytobiorca otrzymywałby nieoprocentowany kredyt na zakup mieszkania z pominięciem warunków rynkowych. Tym samym, w celu zachowania równości wobec innych kredytobiorców, w szczególności złotych, ewentualne wynagrodzenie za kapitał mogłoby bazować na oprocentowaniu złotych kredytów mieszkaniowych. Alternatywnym podejściem do kwestii tego wynagrodzenia mogłaby być perspektywa zakładająca zwrot kosztów, które ponieśli kredytodawcy z tytułu udostępnienia kredytobiorcom środków pieniężnych, a więc udzielenia walutowego kredytu mieszkaniowego wraz z zabezpieczaniem pozycji walutowej banku [NBP, 2021b].

Zagadnienie to powinno stać się przedmiotem dalszych analiz, których zakres wykracza poza ramy niniejszego artykułu. Ma ono jednak charakter wtórny w odniesieniu do rekomendowanego kierunku rozstrzygnięcia wątpliwości pojawiających się w sporach na tle umów walutowych kredytów hipotecznych.

5. Podsumowanie

Zaproponowana w niniejszym artykule rekomendacja łączy w sobie dorobek nauk prawnych oraz ekonomii i finansów. Zarówno jej uzasadnienie, jak i wskazane sposoby realizacji pozwalają stwierdzić, iż wdrożenie takiej rekomendacji byłoby dopuszczalne prawnie, a zarazem efektywne ekonomicznie. Wzmacniałoby ono bowiem ochronę wartości uznanych przez system prawny oraz pomogłoby w ukształtowaniu ładu instytucjonalnego zapewniającego

optymalizację procesu gospodarowania wszystkim grupom aktorów rynkowych. Chroniłoby też system bankowy, zwłaszcza w odniesieniu do jego zdolności do kredytowania gospodarki oraz zapewnienia bezpieczeństwa środkom powierzonym przez deponentów, a także zmniejszałoby ryzyko pokusy nadużycia i pomagało kreować właściwe postawy wśród uczestników życia gospodarczego w przyszłości.

Przeprowadzona w niniejszym artykule analiza wykazała jednak również pewne trudności towarzyszące wdrożeniu postulowanej rekomendacji. Wynikają one nie tylko ze złożoności omawianej problematyki, ale także z relatywnie dużej dynamiki zdarzeń wpływających na jej rozwiązanie (przede wszystkim w zakresie kształtowania się orzecznictwa sądowego). W konsekwencji, oprócz kierunkowego określenia sposobu rozwiązania problemu dotyczącego wynagrodzenia za korzystanie z kapitału, przyczynkowo zarysowano również obszary, w odniesieniu do których zawarte w niniejszym artykule analizy mogą posłużyć za bazę i punkt wyjścia do działań podejmowanych zarówno przez innych badaczy skomplikowanej problematyki dotyczącej umów walutowego kredytu hipotecznego, jak i przez podmioty zaangażowane w spory sądowe powstałe na tle tych umów oraz instytucje odpowiedzialne za systemowe rozwiązanie wynikających z nich problemów.

Bibliografia

Dokumenty prawne

1. Dyrektywa Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. Urz. WE L 95/29).
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78, poz. 483 z późn. zm.).
3. Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 11 października 2022 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Dz.U. 2022 poz. 2202).
4. Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej – wersja skonsolidowana z dnia 26 października 2012 r. (Dz. Urz. UE C 326/47).

Wydawnictwa zwarte

1. Dembinski, P.H., Beretta, S. (2014). *Kryzys ekonomiczny i kryzys wartości*. Kraków: Wydawnictwo M.
2. Głapiński, A. (2012). *Meandry historii ekonomii*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.
3. Nowak-Far, A. (2014). Multidyscyplinarność w metodologii nauk ekonomicznych stosowanej do analizy i opisu procesów integracji europejskiej. W: *Studia europejskie. Wyzwania interdyscyplinarności* (s. 105–126), J. Czaputowicz (red.). Warszawa: Uniwersytet Warszawski, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych.

Artykuły prasowe i okolicznościowe

1. Alińska, A., Wasiak, K. (2014). Czy stabilność systemu finansowego można uznać za dobro publiczne?, *Studia Ekonomiczne / Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach*, 198(1), s. 13–34.
2. Bartkiewicz, B. (2023). Make Poland Great Again [wywiad z Ł. Wilkoviczem], *Dziennik Gazeta Prawna*, 20–22 stycznia.
3. Dąbrowska-Kłosińska, P. (2010). Skutki wyroków prejudycjalnych TS w postępowaniu przed sądami krajowymi w świetle orzecznictwa i Traktatu z Lizbony, *Europejski Przegląd Sądowy*, grudzień, s. 4–15.
4. Fedorowicz, M. (2017). O normatywnym pojęciu stabilności finansowej na rynku finansowym Unii Europejskiej w nowej architekturze nadzorczej, *Studia Europejskie*, 4, s. 73–94.
5. Gorgol, A. (2014). Równowaga budżetowa w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, *Państwo i Prawo*, 9, s. 23–35.
6. Granat, M. (2017). Równowaga budżetowa jako zasada prawa (na marginesie orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego czasu kryzysu finansowego), *Przegląd Konstytucyjny*, 3, s. 5–32.
7. Jura, T. (2021). Kredyty waloryzowane do franka szwajcarskiego a ryzyko systemowe w polskim sektorze bankowym, *Bezpieczny Bank*, 2, s. 121–149.
8. Koźmiński, K., Jabłoński, M. (2022). Interwencja legislacyjna jako propozycja rozwiązania problemu tzw. kredytów frankowych: wybrane aspekty teoretyczne i praktyczne, *Acta Iuris Stetinensis*, 38(2), s. 141–157. DOI: 10.18276/ais.2022.38-09.
9. Liberadzki, M. (2021). Rozliczenie kredytu mieszkaniowego z niedozwolonymi walutowymi klauzulami indeksacyjnymi, *Studia BAS*, 2, s. 173–193.
10. Stypułkowski, C. (2023). Prawnie wątpliwe [wywiad z Ł. Wilkoviczem], *Dziennik Gazeta Prawna*, 10–12 marca.
11. Tylec, T. (2016). Koncepcja uwarunkowań instytucjonalnych w nowej ekonomii instytucjonalnej, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*, 5(953), s. 21–32.
12. Wajda, P. (2021). Zwrot kosztów z tytułu bezumownego korzystania z kapitału pieniężnego w przypadku stwierdzenia nieważności (ex tunc) umowy kredytu (cz. 1), *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego*, 2, s. 25–34.

Materiały internetowe

1. Gazeta SGH (2021). *Stanowisko rektorów uczelni ekonomicznych z dnia 8 marca 2021 roku w sprawie problemu kredytów mieszkaniowych denominowanych lub indeksowanych do waluty obcej w Polsce*, <https://gazeta.sgh.waw.pl/komunikaty/stanowisko-rektorow-uczelni-ekonomicznych-dot-problemu-kredytow-walutowych> (dostęp: 7.02.2023).
2. NBP (2020). *Raport o stabilności systemu finansowego (grudzień)*, <https://nbp.pl/wp-content/uploads/2022/09/rsf122020.pdf> (dostęp: 18.04.2023).
3. NBP (2021a). *Raport o stabilności systemu finansowego (czerwiec)*, <https://nbp.pl/wp-content/uploads/2022/09/rsf062021.pdf> (dostęp: 18.04.2023).
4. NBP (2021b). *Stanowisko Prezesa Narodowego Banku Polskiego w sprawie walutowych kredytów mieszkaniowych (III CZP 11/21)*, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/iii-czp-11-21-stanowisko-w-sprawie-walutowych-kredytow-185158262> (dostęp: 18.04.2023).

5. NBP (2022a). *Komunikat Komitetu Stabilności Finansowej po posiedzeniu dotyczącym nadzoru makroostrożnościowego nad systemem finansowym*, <https://nbp.pl/komunikat-komitetu-stabilnosc-finansowej-po-posiedzeniu-dotyczacym-nadzoru-makroostroznościowego-nad-systemem-finansowym-4/> (dostęp: 14.04.2023).
6. NBP (2022b). *Raport o stabilności systemu finansowego (grudzień)*, <https://nbp.pl/wp-content/uploads/2022/12/rsf122022.pdf> (dostęp: 18.04.2023).
7. Pierwszy Prezes SN (2021). *Wniosek do składu całej Izby Cywilnej SN (BSA I-4110-4/20)*, https://www.sn.pl/sprawy/SiteAssets/Lists/Zagadnienia_prawne/AllItems/Wniosek%20Pierwszego%20Prezesa%20SN%20z%20dnia%2029%20stycznia%202021%20r.pdf (dostęp: 6.10.2023).
8. RPO (2022). *Uwagi na piśmie Rzecznika Praw Obywatelskich w postępowaniu o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym w sprawie C-520/21 Bank M.*, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2022-01/Stanowisko_RPO_5.1.2022.pdf (dostęp: 14.04.2023).
9. TSUE (2023). *Komunikat prasowy nr 36/23*, <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-02/cp230036pl.pdf> (dostęp: 14.04.2023).
10. UKNF (2021). *Stanowisko Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego co do kierunków rozstrzygnięcia zagadnień prawnych przedstawionych przez Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego dotyczących hipotecznych kredytów mieszkaniowych denominowanych lub indeksowanych do waluty obcej*, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Stanowisko_UKNF_dla_SN_ws_kredytow_FX_74047.pdf (dostęp: 19.04.2023).
11. UKNF (2022a). *Stanowisko Przewodniczącego Komisji Nadzoru Finansowego przygotowane na rozprawę przed Trybunałem Sprawiedliwości Unii Europejskiej w sprawie C-520/21 w dniu 12 października 2022 r.*, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Stanowisko_przygotowane_na_rozprawie_%20przed_Trybunałem_Sprawiedliwosci_Unii_Europejskiej_ws_C-520_21.pdf (dostęp: 14.04.2023).
12. UKNF (2022b). *Wystąpienie Przewodniczącego KNF podczas spotkania wigilijnego środowiska bankowego w Związku Banków Polskich w dniu 8 grudnia 2022 r.*, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Wystapienie_Przewodnicz%C4%85cego_KNF_podczas_spotkania_wigilijnego_srodowiska_bankowego_w_ZBP_8_grudnia_2022_80517.pdf (dostęp: 18.04.2023).
13. UKNF (2023a). *Wystąpienie Przewodniczącego KNF podsumowujące Konferencję IDM*, https://www.knf.gov.pl/aktualnosc?articleId=81369&p_id=18 (dostęp: 18.04.2023).
14. UKNF (2023b). *Przewodniczący KNF wystąpił podczas Forum Bankowego*, https://www.knf.gov.pl/aktualnosc?articleId=81466&p_id=18 (dostęp: 18.04.2023).
15. Wojtczak-Samoraj, D. (2014). *Kilka uwag na temat otoczenia regulacyjnego rynku finansowego Unii Europejskiej*, <https://ikar.wz.uw.edu.pl/images/numery/19/pdf/93.pdf> (dostęp: 14.04.2023).
16. ZBP (2021). *„Wynagrodzenie” za korzystanie z kapitału (zwrot wartości świadczenia banku polegającego na umożliwieniu kredytobiorcy korzystania z kapitału)*, https://zbp.pl/getmedia/812df112-506c-45cf-9241-e1cd62bcc934/Notatka_wynagrodzenie-za-korzystanie-z-kapitalu (dostęp: 18.04.2022).

Legal studies and economics and finance in the face of the foreign currency mortgage loans problem: the recommendation integrating the perspectives of both of these social sciences disciplines

Summary

The author addresses the issue of one of the most complex and far-reaching economic phenomena observed in recent years in Poland: legal disputes between banks and consumers as parties to foreign currency mortgage loan agreements. As a result of a critical analysis of the emerging direction of the case law, the author of the article formulates a recommendation that economic and financial arguments should be taken into account in court decisions on disputes arising out of foreign currency mortgage loans. The article provides a justification for implementing this recommendation based on the achievements of economic sciences and identifies interpretative paths developed in legal studies that can be considered for its application by Polish courts.

Consequently, contrary to sometimes asserted claims in the subject literature that legal order and the canons of economic rationality are separate, the justification for the proposed recommendation in the article represents an interdisciplinary attempt to integrate the perspectives and tools used in legal studies as well as in economics and finance. The aim of this approach is to shape an institutional order that ensures the optimisation of economic activities for all groups of market actors. The analysis of both the data cited in the article and the positions presented in the literature, as well as those articulated by Polish financial safety net institutions (e.g. UKNF, NBP), leads to the conclusion that this goal can be most fully achieved through the integration of the achievements of both social sciences disciplines rather than contrasting them.

Keywords: foreign currency mortgage loans, financial system stability, remuneration for capital use
